

Vasil TOCINOVSKI

UDK: 821.163.3.09

Stručni rad

Professional paper

Primljeno: 29. rujna 2025.

За Рацин и за стихозбирката „1932“

SAŽETAK

U ovom se tekstu autor ponovno vraća jednoj od svojih znanstvenih tema, a to je makedonski pjesnik Kočo Racin. Makedonski novinar Stalin Lozanovski objavljuje u dnevnoj tiskovini tekst o pronađenoj knjizi N. Kostina pod naslovom *Suvremeni književni i kulturni problemi*. Novinar opisuje knjižicu kao vrlo dobro opremljeno, tvrdo ukoričeno izdanje, koje izlazi u Zagrebu 1935. godine u izdavačkoj kući Epoha s potpisom autora N. Kostin. Kao vrsni znanstvenik Tocinovski dolazi do knjižice i shvaća da je N. Kostin, ustvari jedan od pseudonima hrvatskog književnog povjesničara, kritičara i pisca Vase Bogdanova, inače dugogodišnjeg Krležinog suradnika. U knjižici se nalazi već broj tekstova Vase Bogdanova s posebnim osvrtom na zbirku 1932., koju su zajedno objavili K. Racin i radnički pjesnici Aleksandar Aksić i Jovan Đorđević. Autoru je to dovoljan razlog da ispiše još jednu analizu makedonskog radničkog pjesništva u predratnom razdoblju s posebnim osvrtom na Racinovu pjesmu *Vatromet*.

KLJUČNE RIJEČI: *makedonsko pjesništvo, Kočo Racin, Vaso Bogdanov*

Личности чии животни и творечки врвици во традицијата и континуитетот на својот народ се втиснале како знак на национална идентификација и колективна меморија се посебни поглавја од историјата на еден народ. Таква личност е и харизматичниот Кочо Рацин, втемелувач на современата македонска книжевност кој отвори златни

порти за разгласување на македонските вистини и нивно чекорење во нови и возвишени времиња и простори. За такви личности секој детал, и најмалиот незабележлив фрагмент се вредности од непроценливо богатство како содржина, како мисла и смисла, аргумент на историјата и аманет до идните генерации. Преобразувањето на Рацин е автохтона приказна, ука и поука, изненадување над размислите за тоа што сè ти биле или можеле да бидат човекот и животот, во фондот на трајни и вредносни човечки и творечки подвизи. Како да се собере целиот свет со немерлива љубов и почит во едно малечко човечко срце! Оттука не израдува пронајдената критика за **1932**, првата стихозбирка на Рацин, од новинарот Сталин Лозановски. Историографијата не би била жива наука ако не се потруди да открие и да понуди нешто ново. Тоа нешто може да се појави кога било и каде било, забележува авторот, па дури и на запрашените полици од некоја антикварница (Лозановски 2024). За книжевната историја познат е податокот дека Кочо Рацин со двајцата пријатели, поети работници А. Aksić и Јован Ѓорѓевиќ во Скопје, ја објавиле стихозбирката **1932** наслов со годината на нејзиното публикување. Појавата на оваа *работничка лирика* побудила внимание во културната јавност што резултира и со објавување на критички приказ. Со право Лозановски забележува дека ако за излегувањето на оваа (заедничка) книга на Рацин, *седум години пред официјално прифатената година на излегување на првата книга поезија на македонски јазик во 1939 година, литературната јавност не кажа речиси ништо, неодамна, пак, преку антикварните пронајдоци во едно списание за литературна критика беше пронајдена и првата литературна критика за оваа заедничка поетска книга на тројцата поети – револуционери*. За ова, *дефинитивно, ниту се знае ниту е напишано нешто* (Лозановски 2024). Следуваат неколку дополнителни податоци: за необично луксузно и со тврди корици (за тоа време!) списанието *Современи книжевни и културни проблеми*, во број 6-7, издадено во 1935 година во *Epoha* во Загреб, литературниот критичар Н. Костин, покрај повеќето прикази и осврти за литературните појави во тој период, се осврнува и на поетската

збирка **1932** на тројцата поети – работници. Молкот за оваа творечка објава, што е вистинска реткост за тоа време, е наша македонска негрижа и карактерна особина.

Книгата *Suvremeni književni i kulturni problemi* за потписник го има Н. Костин. Издавач е тогашната позната и угледна *Nakladna knjižara Epoha* во Загреб. На четвртата непагинирана страница е авторовата белешка оти текстовите собрани во оваа книга, пишувани, а во добар дел се и објавени во различни наши списанија, во периодот од 1931 до 1934 година. Книгата е под двобројот шеста и седма во рамки на библиотеката *Problemi današnjice* и има 128 страници (Костин 1935). Зад псевдонимот стои бележитиот и почитуван Васо Богданов, хрватски политички историчар и преведувач, критичар и општественик, универзитетски професор. Неколку елементарни биографски податоци; роден е на 2 октомври 1902 година во Панчево и се упокоил на шеесет и пет години на 10 октомври 1967 година во Загреб. Дипломирал на Универзитетот во Белград 1924, а докторатот го одбрал во 1924 година на Загребскиот универзитет. Негова специјалност била политичката историја на Хрватска на 19 и почетокот на 20 век. Најголемиот дел професионални обврски ги имал како професор на Филозофскиот факултет во Загреб, од каде и заминал во пензија. Бил еден од пријателите и соработниците од најблиското опкружување на Мирослав Крлежа.

Содржината на книгата ја составуваат дванаесет есеи/студии и книжевни рецензии во кои тема се актуелни прашања за одредени автори и дела, манифестации, општествени процеси и движења, појави и пројави кои оствариле нови и вредносни културни и политички состојби и промени во балканските и во европските книжевности. Што е ново и автохтоно во нив и кои се резултатите на творечкото и егзистенцијалното преобразување на човекот, животот и на светот, се прашања кои уверливо, аргументирано ги разгледува, толкува и вреднува Костин. Станува збор за автор кој ја сака својата работа/професија, за образован, информиран и зналец, со јасен/доследен став и искрен/отворен суд за зададената тема како творечки предизвик. Со еден збор тоа е автор кој има што да

каже/соопшти и умее како тоа тоа биде стокмено и дадено на увид кај читателите. Квалитетниот дел што го одвојуваме/истакнуваме се есеите/студии низ кои се откриваат актуелните движења и остварени резултати во егзистенцијата на светот и неговото отварање на нови перспективи и хуманистички вредности со универзални димензии. Борбата за изборување на националните, првично/нагласено на националните и потоа заедно со нив на социјалните права и слободи е демонстрирана низ судбината на субјектот Матија Губец од една и на Селанската буна од друга страна кои го маркираат периодот од 14 до 16 век на европското преобразување. По овој впечатлив текст се проследуваат аналитичните текстови за национализмот и марксизмот, за проблемот меѓу средното училиште и интелектуалната младина и секако можеби најпровокативниот меѓу нив посветен или поточно предизвикан за релацијата меѓу психоанализата и индивидуалната психологија. Авторот се грижи за актуелностите на современоста кои бараат нови патишта и перспективи на подабар и похуман свет потврдувајќи мудрост и добра волја на интелектуалец без предрасуди, слободен човек како потврда оти токму тој и таков субјект го носи новото време и посреќно човечко постоење. Два текста се посветени на Селското движење. Во јануари 1933 година, чиј уредник бил Б. Моговац почнал да излегува *Seljački svijet*, весник кој требало да биде отворена врата и барање за образование/просветување на селаните и во вториот текст за просветителските идеи и идеали како човекување кои ги бара и толкува во изборот на *идеолози* кои биле на чело на селското движење.

Не помалку интересен, би рекле провокативен е изборот на автори кои биле интерес на вреднување во книжевната критика на Костин, текстови кои биле публикувани во повеќе списанија и весници. Животните и творечки врвици на Ѓура Јакшиќ се проследуваат по повод сто години од раѓањето на поетот, и на овој прекрасен лирски запис своевидно дополнување/надградување е есејот *Jedan svijetao grob* за Јован Јовановиќ Змај и неговата поезија, поводно одбележувајќи сто години од раѓањето. Останува по нивното заминување вечно да живеат

во своите стихови зашто *Ti grobovi nisu rake / Već kolevke novih snaga*, пее Змај. Поетите се луѓе на иднината, тие чекорат пред сопственото време. Ја извлекуваме оваа древна мисла како поента во текстот за *Мирослав Крлежа и нашата лева критика*. Авторската самобендисаност како интрига може единствено зад себе да ја остави поразијата на минливоста, апсурдот и бесмислата. На пример од литературата за деца и млади Костин во критиката *Prevrat u dječjoj književnosti* пишува за Ерих Кестнер кој во уводот на својата книга *Емил и детективите* се самофали/самовоспева дека напишал добра детска книга, толку добра што не само во неговата земја, туку и насекаде, како досега ќе добие многубројни пријатели и меѓу старите и меѓу младите. На овие и вакви самоспеви се надоврзува преведувачот кој едноставно наседнал, *наивно се насамарил*, ја превел и така овие две заблуди станале измама за една книга која што не била ништо друго, освен детективски роман со уметнички претензии, па резултатот разбирливо е поразувачки/заstrašувачки и токму затоа се престорил во уште поголема *книжевна штета*.

Последниот дванаесетти текст *Slučaj Panaita Istratia* на најдобар начин го заокружува делото на К. Костин *Suvremeni književni i kulturni problemi*. За последните триесет години нема ниту една европска литература, која што не го имала својот Истратија, истакнува авторот, писател кој на почетокот на својата кариера, привидно револуционерен, и токму благодареејќи на револуционерноста на своето книжевно дело еднаш/некогаш испливал на површина, ја напушта борбата и се става во служба/функција на најцрните општествени реакции (Романија б. м.). Истратија популарноста/славата ја добил како француски писател околу кој се преплетуваат до бескрај лага, лицемерие, интриги, бил личност симбол на карьерист, лажливец, интригант, симулант на *книжевна агонија*. Оваа прекрасна приказна сама по себе како поука е апсолутна вистина, една од оние највпечатливи и поразителни, кои се случувале, станале етика на сегашното време и црnilo за иднината во сите времиња и на сите простори. Бизарна состојба со многу политика и политиканство од која се множат непријатели и душмани, политиканти и интриганти,

кодоши, кругови на *пријатели и љубители* на книгата, кланови кои си самододелуваат награди и признанија, престорени/возвишени во одредување на човековата и на творечката судбина.

Во содржината на книгата од Костин како седми прилог е рецензијата *Radnička lirika* за стихозбирката **1932** на К. Рацин, А. Алексиќ и Ј. Ѓорѓевиќ (стр. 75-80). Само по себе заслужува почит фактот што една поетска книга на поети работници издадена во Скопје побудува интерес кај литетаурната критика во Згреб. Тоа го потврдува значењето на нејзината појава (Лозановски 2024). Како да се објасни македонскиот молк за еден секако насекојдневен културен настан. Во уводниот дел од текстот авторот пишува оти додека кај другите народи писателите кои се регрутираат од работничките редови, во новата литература веќе имаат едно од првите и најзначајни места и додека денеска е вон секако сомневање фактот дека делата на писателите работници значат необично битен елемент во создавањето на нови култури и нов живот, дотогаш кај нас литературата што ја пишуваат работниците, е во повој/зародиш. Но, истакнува Костин, токму заради нејзиното големо значење во светот, потребно е да се поздрават првата објава на таа книжевност кај нас, во која се вбројува и книгата поезија на тројцата работници. Во текстот постојано и ненаметливо се преплетува почит кон поезијата на авторите – работници, секако мудра и човечна доблест за да вдахне нова творечка сила и енергија со кои ќе се овојуваат и нови творечки резултати. Пред да почне за говори/пишува за позитивните и навистина добри стихови во книгата, критичарот говори за можноста од негативни/несакани и штетни влијанија на граѓанската/малограѓанската литература. Таквата опасност ја илустрира со примери од тројцата поети. Треба да се има јасен и целосно одреден поглед на свет карактеристичен за неговата класа, тешката економска состојба на работникот ја носи онаа решеност во заземање став кон животната реалност, онаа предност и истрајност во борбата за нов живот. Солзи и тага, болки и лелекања, малодушност и предавство, сентименталност и пасивност, депресивност и фантазии се непожелни и туѓи, погубни карактерни особини на поетот работник.

Radnički pisac dakle dolazi do svog velikog značaja samo onda, ako je izraz svoje klase, njenih težnja, raspoloženja, njenih borbi i njene ideologije. Ono što daje dakle glavnu vrijednost književnosti koju pišu radnici, to je njena tijesna, čvrsta povezanost s klasom iz koje je nikla, sa svakidašnim životom te klase, s njenim idejama, sa stremljenjima i naporima njenim oko ostvarenja novog života. To su osobine koje radničkog pisca i njegovo književno stvaranje uzdišu iznad malograđanske literature. A čim radnički pisac počne da se odvaja iz te tijesne povezanosti sa svojom klasom, čim prestane da bude vjernim tumačem njenih, njegov književan rad pada i gubi svoju pravu vrijednost (стр. 78). Или едноставно речено пишувањето песни меѓутоа, донекаде е ист занает, како секој друг; она што мора да се научи, и тоа од оние, кои го знаат тој занает.

Работничкиот писател не може и не смее да учи од *малограѓанските писатели* како да пишува, и никако да ги прифаќа нивните содржини, нивните идеи, од едноставна причина зашто ниту тој ни неговата класа не би знаеле што да прават со нив. Костин како потсетување ги споменува тие негативни примери што ги одбележал на почетокот кај тројцата автори како *најслаби во збирката*, зашто прифатиле еден свет на идеи што е целосно туѓ на работничката класа. Кои се тогаш патиштата и системот да се биде свој. Единствениот начин работничкиот писател да се ослободи од тие и такви туѓи и штетни влијанија се во севкупното запознавање и учење на идеологијата на својата класа и цврстата поврзаност со неа. Оттука и поетите во оваа *наша збирка* најдобри се тогаш кога се најблиску до својата класа, нејзиниот поглед на свет и до нејзината борба. Книжевниот критичар најповеќе простор и пофални зборови има за стиховите на Кочо Рацин, кои се и наш интерес. Ги преземаме во варијантата од книгата а кои се одбрани како најдобри Рацинови стихови кои се плод/резултат од активистичкиот оптимизам на неговата класа. *Duboko zakopana u podsvesti / tinja / i cepa mozgove orijaška misao Konačne Promjene / konačnog Raspleta / i velikog Razrešenja - / gle! / iz pušljivih predgrađa ne izbija / filantropska strofa / već mržnja! // Krvare nebo varnice čudesnog vatrometa, / na istoku puca praskozorje /*

sviće - / na garištu gorućih protuslovlja / stoji putokaz - / i džinovski Čovjek / mišicom, gvoždem i munjom / gradi / Novi Svijet! Костин е критичар кој умее да инспирира, да го понесе поетот, да му даде крилја да полета во бескрајните простори на нови естетски и етички вредности, што го имаме како своевиден одговор на оној Рацинов воспев *а кој ни ги скрши крилцата, крилцата беа на галеби бели*. Таа и таквата збунетост, и скитањето наследени од малограѓанската лирика, често доаѓа до израз во песните од оваа работничка збирка. Така, искрен е Костин, инаку воглавно убавата Рацинова песна *Огномет* почнува со стиховите: *Zagonetno ogrnut plaštem Duh Sviju Stvari zastaje u hodu... / Poput nemog trzaja suncosmiraja / nastupa apokaliptična noć...* Лесно во овој пример може да се препознае вовлекувањето на малограѓанските магли во стихот на Рацин. Ваквата постапка во која секое вреднување или толкување се илустрира со конкретен пример е би рекле своевидна карактеристична особина на хрватскиот интелектуалец. Првата/дебитантска зедничка книга на Рацин, Аксиќ и Ѓорѓевиќ е вистински книжевен настан кој радува и охрабрува, а Костин како критичар умее тоа да го сподели и како свое творечко право да даде заклучок оти: *I ništa ne smeta, što se neki od ovij pozitivnih stihova ispejvani još dosta nevješto i što podsjećaju na dječije tapkanje. Ono znači samo početak i na putu je da se razvije u snažan, odlučan hod čovjeka, kojim će jednoga dana zakoračati i pisanje naših radnika, ako se bude držalo određenih uvjeta svoga pravilnoga razvoja.* Со задоволство тој развиток, тоа воснесување на поетското слово на Кочо Рацин визионерски е претчувствувано и претскажано од Н.Костин во подвигот на знаменитиот македонски револуционер и поет.

Книжевниот осврт на Н. Костин за збирката песни **1932** на Рацин, Аксиќ и Ѓорѓевиќ сам по себе заслужува почит и внимание. Тројца млади поети работници од Скопје имаат сопствен творечки подвиг со отворањето или поточно освојување на нова поетика како веродостоен естетски и етички резултат кој покажува/потврдува дека литературата извира и го одразува животот, но таа отсекогаш била и останува нешто повеќе од самиот живот. Тоа секако бил и мотив/причина критичарот

да се зафати да пишува за малата, но секако за него интересна и провокативна објава како дел од новите книжевни движења и простори на човековото опстојување, животот и на светот. Оттука и значењето на вредносните ставови и заклучоци по темите и мотивите, по поетиката и естетиката кои изразуваат почит кон поезијата на младите автори. Секако треба да се забележат фактите дека книжевниот критичар е бележито име, значаен културен и општествен деец од редот на академската литеатурна критика која има сопствена и значајна *книжевна школа* што се остварува и афирмира во Загреб како рамноправен член на европското просперитетно културно и книжевно жариште. Костин е интелектуалец и творец од висок ранг. Неговите интереси опфаќаат поголем број значајни области од науката, политиката, дипломатијата, културата, книжевноста и уметноста. Перцепцијата на Селското движење како знак на идентификација на европските простори кои го маркираат периодот од 14 до 16 век, се раздиплува со аргументација од Матија Губец на микро до Селското движење на макро космос во борбата за нови универзални и општочовечки вредности и димензии на егзистенцијата. Правото и слободата се стекнуваат/изборуваат со сопствена борба и жртви. Но, уште поголема вредност притоа имаат просветувањето и обрзованието на кои Костин посебно им посветува простор со весникот *Seljački svijet*, притоа влегувајќи во бескомпромисна и строга анализа на идеолозите на селското движење. Оние што природно можат да ги возвишат, но уште повеќе и да ги уништат/растурат нештата. Интелектуалното ниво на хрватскиот професор/зналец подеднакво зрачи и во студиите за психоанализата и индивидуалната психологија, за национализмот и марксизмот, за проблемите на средното училиште и интелектуалноста. Животот е вечна борба и треба постојано да се водува за/со него.

Дарбата на Н.Костин е потврдена и во есеистиката и критиката за актуелната книжевна состојба на европскиот простор. Со восхит пишува и за минатото, класиката, за поетите Ѓура Јакшиќ и Јован Јовановиќ Змај, со повишен/нагласен химничен испис што го изнудуваат стогодишните јубилеи во кои доаѓа до израз искуството да се сочува потребната/

вистинската мера која ги признава и почитува само естетските трајни вредности на книжевното дело за да не се профанира тенденцијата што пред себе си ја поставил авторот/критичарот. Не зборовите, туку делата остануваат трајно да сведочат за писателот. Строга е селекцијата на авторите за кои се пишува (Мирослав Крлежа, Ерих Кестнер, Панайт Истратиа) па секако чест и задоволство за нас е присуството на Кочо Рацин. Се добиваат место и значење во меѓународната книжевна мапа за еден млад поет во чии први творечки чекори и резултати е препознат даровит творец кому му престои блескотна иднина. Така во вредност натежнува и кажувањето на рецензентот за идниот голем и антологиски македонски поет. Како што за книжевното учење на зананетот говори Костин, така Рацин беше пример по кој тргнаа претставниците на првата генерација во создавање и афирмација на современата македонска литература. Значи, едноставно било потребно да се има почит, верба и љубов за добри и вредни дела кои се впишуваат, вдумуваат во вечноста на одговорноста пред зборот.

LITERATURA

Лозановски, Сталин. Пронајдена критика за „1935“ – првата стихозбирка на Рацин. Нова Македонија. Скопје. 12 декември 2024. С 21.

Kostin, N. Suvremeni književni i kulturni problemi. Zagreb. Epoha. 128 s.

On Racin and the Poetry Collection “1932”

ABSTRACT

In this text, the author returns once again to one of his scholarly topics, namely the Macedonian poet Kočo Racin. The Macedonian journalist Stalin Lozanovski published an article in the daily press about a discovered book by N. Kostin entitled *Suvremeni književni i kulturni problemi*. The journalist describes the booklet as a very well-produced, hardbound edition, published in Zagreb in 1935 by the publishing house Epoha, bearing the author's name N. Kostin. As an accomplished scholar, Tocinovski manages to obtain the booklet and realizes that N. Kostin is in fact one of the pseudonyms of the Croatian literary historian, critic, and writer Vaso Bogdanov, a long-time collaborator of Krleža. The booklet contains a number of texts by Vaso Bogdanov, with special emphasis on the poetry collection *1932*, jointly published by K. Racin and the working-class poets Aleksandar Aksić and Jovan Đorđević. This serves as sufficient reason for the author to write yet another analysis of Macedonian working-class poetry in the prewar period, with particular attention to Racin's poem *Vatromet*.

KEYWORDS: *Macedonian poetry, Kočo Racin, Vaso Bogdanov*